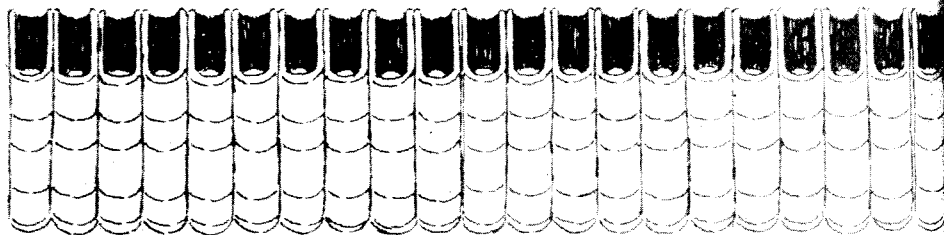

أخبار الكتب

Abdelmagid al-Araki

Poesien i Midt-Østen

Å være profet har til tider vært en egen geskjeft som har tiltrukket mange, og dette «profetveldet», i Midt-Østen, var ikke bare dominert av religiøse profeter, men også «profet-diktere». Fra tidenes morgen berettes det om falske og uberegnelige profeter. Innen denne kategorien var dikterne en særklasse «trollmenn», med rim og rytme som dannet ordets og melodien makt. Religiøse skrifter advarte mot slike opinionsbærere, men dikteren beholdt likevel sin plass tross utviklingen, etter hvert, av andre informasjonskanaler.

Det fulgte stor anseelse med en stilling som poet. Minnet var datidens «data-bank», hjulpet av rim og rytme i strengt oppbygde verse-former. Islam har ikke, som det av og til hevdes, tatt kjærligheten til poesien fra arabere. Profeten Muhammad fordømte de diktere som dannet opposisjon mot ham og hans lære. De var opinionsbærere som i religionen så en fare for sin egen «monopolstilling». Men han fordømte ikke dem som ikke angrep religionen. Han hørte på deres dikt og belønnet dem for deres forfatterskap.

En poets «fødsel» var i før-islamisk tid likestilt med en ny profet. Begivenheten måtte feires både av stammen og dens allierte. En dikter var en person som skulle forsvare hver enkelts og hele stammens ære, og poesien var stammens «nasjonal-embler», dens «konstitusjon» og viktigste «masse-medie»-kanal.

Dikterens prestisje var så høy at ingen brydde seg om et godt dikt var skrevet av en muslim eller en kristen. Et godt dikt kunne berøve eller vinne tilbake ære, brukes som hevn-middel og som politisk medium. Dikteren kunne opptre som voldgiftsman, føres gjennom byens gater som en helt, tvinge en hel stamme til å flytte i eksil og selv havne i fengsel pga. sitt produkt. I motsetning til dette svar de religiøse lærde mer knyttet til sine kirker og trossamfunn. Deres makt svingte i takt med makthaverne og ga lite rom for personlig fantasi.

Arabisk poesi og litteratur var nær knyttet til det offentlige liv fra gammelt av. Poetiske talenter blomstret ikke i ensomhet, og fagspesialisering var ikke de lærdes eneste vei oppover. Derfor kunne også diktere besette viktige stillinger i statsadministrasjonen, og poesien innledet viktigere diplomatiske forbindelser enn diplomatenes etikette. Dette ga dikterne en sterk platform å stå på så lenge de ikke var fiender av makthaverne.

Men når det var nødvendig, kunne dikteren finne subtile måter å skrive på samtidig som de behold æren. Dikteren kunne skrive vers som meddelte dobbel mening, f.eks.: Når verset leses fra høyre mot venstre er det lovprisning. Men lest fra venstre mot høyre, enten bokstav for bokstav, ord for ord eller halv-vers for halv-vers, blir det satire. Og det manglet ikke på kombinasjoner og oppfinnelser:

Lovprisning

Hvis du engang kom til Nawfal bn Darim, prins av Makhzoum og Hashim-folkets sverd, ville du finne at han er den urettferdigste når det gjelder småpenger, og den gjerrigste blant både arabere og ikke arabere når det gjelder ære og fortroligheter (. . .)

Halv-vers for halv-vers: satire

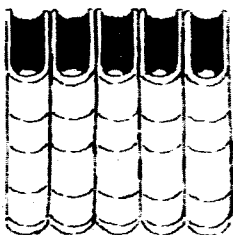
Hvis du engang kom til Nawfal Bn. Darim, ville du finne at han er den urettferdigste og den gjerrigste blant både arabere og ikke arabere

Det er vanskelig for utenforstående å fatte hvor stor betydning poesien har i den arabiske hverdagen. Etter islam ble det forbudt å avbilde mennesker. Dermed ble bokstavene det eneste kunstneriske uttrykksmiddel. Til «erstatning» for bildende kunst laget man kalligrafiske bilder. Språket fikk således en voldsom makt. Selv om bilder ikke nå lenger er forbudt, er det nesten umulig å forestille seg et arabisk hjem uten kalligrafiske bilder.

Ordets makt er synlig på alle plan, og selv om man ikke kan lese og skrive, så vet man at et kalligrafisk bilde enten inneholder et sitat fra Koranen, et dikt eller et ordtak. Den muntlige tradisjonen lever videre. Noe som særmerker den folkelige poesien er de såkalte «landsbydikterne» som resiterer egne dikt offentlig. Mange av dem er analfabeter, med rytme og rim som hukommelsens eneste hjelpemidler.

Poesien omtales tradisjonelt som arabernes arkiv, og var bl.a. instrumentet for videreføring av kunnskap på alle plan. Poesien skjerper forstanden, mener arabere, og makten ligger i ordets rim og rytme, ja i selve bokstavene. Bokstavene ble også anvendt som tall fordi man mente de var lettere å huske. Et dikt kunne også bære astrologiske og matematiske formler, eller historiske fakta. Arabiske aviser, bøker og tidsskrifter med respekt for seg selv, vil fortsatt alle ha minst et sitat fra Koranen, strofer fra et dikt eller et eksempel fra historien.

Rim og rytme har alltid appellert til arabere. Rim og rytme

De store linjer i arabisk poesihistorie

Arabisk historie og litteraturhistorie kan deles i to: Før og etter islams tilblivelse. Før-islamisk tid (ca. 475-622) skiller seg ut med spesifikke politiske og sosiale uroligheter, men generelt betegnes tiden som «Jahiliyyah»-tidsalder el. uvitenhetens tidsalder. Med dette menes uvitenhet om Islam.

Poesien var datidens mest raffinerte og viktigste uttrykksform. Den begynte i form av prosa på rim og endte med et avansert metrisk system. Hyldningsdikt el. panegyrikk, satire, stolthetsdikt og elegi (klagesang) var de mest kjente dikt-

اخبار الكتب

bæres gjennom hele språket, og gjennom religionen: fra minaretene 5 ganger i døgnet når man kaller til bønn, og fra Koranens rytmiske strofer via resitasjon. Samfunnet gjennomsyres av rim og rytme og derfor har poesien kommet til å beholde en sterk plass som den foretrukne litteraturform.

De aller fleste arabere har en dikter i magen. Den poetiske arven er levende i de brede lag. Folk bruker poesi for å uttrykke sine meninger. Poesi er også kvinnenens måte å gjøre seg synlige på. Tidsskriftspaltene er åpne for kontroversielle ideer såfremt de er i dikts form. En artikkel som uttrykker de samme ideer ville sannsynligvis bli refusert. Et dikt kan også brukes til å løse uoverensstemmelser fordi det vitner om at forfatteren har gitt en del av seg selv for å komme nærmere en løsning.

Selve Midt-Østens måte å tenke på er blitt preget av poesien. En politisk taler, f.eks., tyr ofte til bruk av spesielle diktstrofer osv. som tilhøreren vil kjenne igjen, og som forklarer talerens mening.

En anerkjent dikter har den dag i dag stor innflytelse, uansett om han taler makthavernes sak eller ikke. Et godt eksempel er irakeren al-Bayyati, en av de mest leste og resiterte diktere i dag.

former. Beskrivelsen fant sin kilde i virkeligheten, visdommen i erfaringer og stemningen i det øyet så og hjertet følte.

I det før-islamske dikt nådde den arabiske veltalenhet sitt høydepunkt. Dikteren påvirket tilhøreren med to midler: melodi (rim og rytme) og emosjonell veksel.

Når det gjelder den metodiske oppbygging, begynner dikteren vanligvis med «an-Nasib» - et slags preludium - der han f.eks. beskriver forlatte steder eller rui-

al-Bayyati -

fra sosialrealisme til mystisisme:

«... kulturarven kan ikke ha betydning med mindre den brukes for å skape en ny autentisitet knyttet til det gamle og samtidig forskjellig fra det. Fordi autensiteten er dynamisk og ikke statisk. Kopierer man kulturarven slik den er, blir resultatet sterilt. Motivene og kulturarven må videreutvikles ved hjelp av vår tids kunnskaper.»

Abdelwahab al-Bayyati ble født i Bagdad (Irak) i 1926, året da overenskomsten om grensen mot Tyrkia ble vedtatt. Han er av både kurdisk, tyrkisk og arabisk avstamning.

Det litterære liv var dominert av romantikerne som dyrket individet fremfor fellesskapet, og dette harmonerte med makthavernes ønsker. Krigsårene brakte med seg andre idealer fra utlandet, og romantikerne ble nå beskyldt for å være virkelig-hetsfjerner og vidløftige.

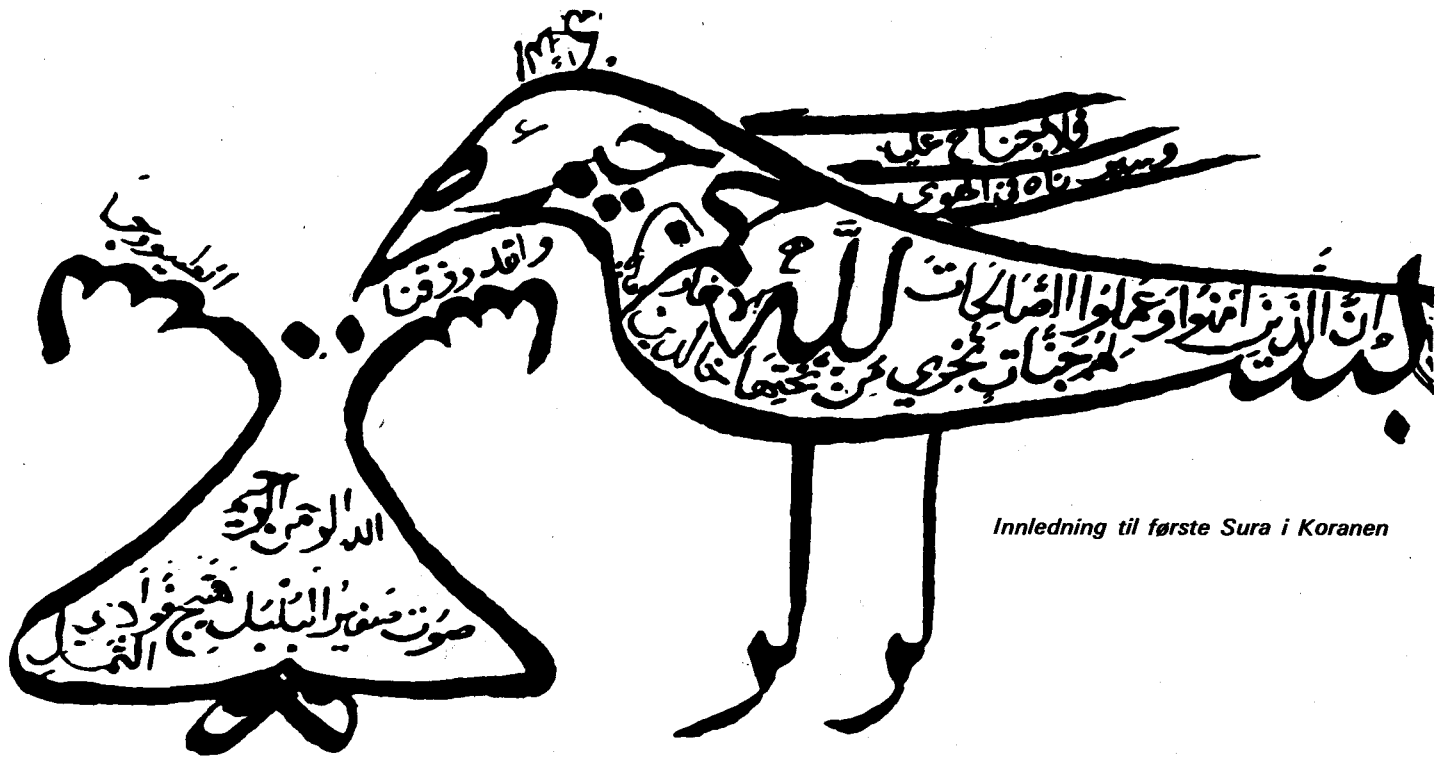
I begynnelsen av 1940-årene konsentrerte debatten seg ikke bare om selvstendighet, men også om sosial urettferdighet og klassekamp. Ved slutten av den annen verdenskrig begynner den arabiske nasjonalismen å gjøre seg gjeldende og kommunistpartiene vokser fram. Kritikken av romantikerne begynner for alvor først i Egypt og senere i Irak, Libanon og Syria. Samfunnskrefter med sosialrealisme som ideal vinner terrang og blir ivrig engasjement i debatten. I 1946 formulerte en jevnaldrende av al-Bayyati - dikteren Kamal Abd al-Halim - sin kritikk mot romantikerne i et dikt med tittelen «Til en villfarende dikter»:

Når du synger henvender du deg til stjernene,
blomstene og fuglene
Vinguden har velsignet deg, derfor er dine sanger
meningsløse,
og vinmuggen er det du søker
Men fold vingene dine ut i fantasiens himmel, slik at du
faller ned midt mellom oss
og blir en av våre.

Legg tilside fantasiens skjønnhet,
kom inn i metropolene og fortell verden historien vår.
Kunst er kun en tåre og en flamme - fantasi og
vandring har
ikke med kunst å gjøre.

ner hvor den elskede, venner eller familier en gang bodde. Dermed skapes en emosjonell forbindelse til tilhøreren. Deretter omtaler han sin kamel eller hest - tidens uunnværlige følgesvenn - og når så fram til formålet med oden eller diktet. Han avslutter gjerne med råd, visdomsord e.l. En ode kan inneholde opp til 100 verselinjer.

Den før-islamske skole omfatter diktere særlig fra Nordøst-Yemen og Euphrat-bekkenet. Blant deres produksjon finner vi de 7 mest berømte odene,

Innledning til første Sura i Koranen

I 1948 inntreffer Palestina-tragedien. Den politiske og sosiale situasjonen blir tilspisset. Intellektuelle og forfattere, særlig venstrefløyen, tar nederlaget opp til drøfting og peker på den generelle ubevissthet som en av de største årsaker. Folkesjelen må vekkes, koste hva det koste vil, var mottoet. Debatten om «al-iltizam» eller «engasjement» begynner for alvor i arabisk litteratur og kommer til å prege 1950-årene.

Engasjement ble tolket forskjellig fra ideologi til ideologi, fra nasjonalisme i begrenset omfang til pan-arabisme i videre forstand, fra fundamentalisme til modernisme, fra marxisme til eksistensialisme osv. Men fellesnevneren var å bringe litteraturen i kontakt med virkeligheten.

I 1951 ble al-Bayyatis engasjement i politikken og hans motstand mot det føydale regimet straffet med eksil. Livet i eksil førte ham både til arabiske, vest- og øst-europeiske land. Slik ble en ny dikter til. Før eksiltiden pleide han å hente sine bilder fra det fattige og koloniserte Irak, fra by og land. Nå henter han sine motiver fra de forskjellige hovedsteder, og andre samfunn han blir kjent med på sin vei.

De politiske urolighetene kulminerte med Nasser og den egyptiske revolusjonen i 1952. Nasserismen, med den oppmerksomhet denne viet det bredet lag av folket, vant en kolossal gjenklang, og mange av de som ble født i denne perioden ble oppkalt etter Nasser.

For eksilforfattere var dette også et tegn på en bedre fremtid. Ute og hjemme blomstret den engasjerte litteraturen, og ikke minst drama som for alvor utvidet sitt område og sitt publikum under Nassers periode.

Tidsskriftet *al-Abad* - for samfunnsengasjert litteratur - så dagens lys i 1953 i Beirut og fikk etterhvert stor innflytelse.

Etter at kong Faisal II ble kronet til konge i Irak, ble alle politiske partier oppløst og opposisjonens tidsskrifter og aviser forbudt.

Året etter, i 1954, ga al-Bayyati ut sin andre diktsamling *De istykkerslätte leirkrukkene*. Denne diktsamlingen markerer et klart skille i hans litterære produksjon. Han forlater romantikken for alvor. I titteldiktet uttrykker han håpet om proletariatets frigjøring.

Gud og den strålende himmel
Og slaver som føler sine lenker
I morgen må du bygge byene dine i nærheten av den
frembrytende Vesuv.
(. . .)

Det tradisjonelt positive begrepet «(Guds) slave» får her negativ betydning: forblindede tilhengere av tradisjonen.

I sin tredje diktsamling, fra 1956, *Ære være barna og olivenfrukten* viser al-Bayyati sitt engasjement i Palestina-konflikten. I diktet «Tilbake» sier han f.eks.:

Natten er forvist av øynenes lanterner
Deres øyne, mine hungrige brødre, strødd under stjernene
Det forekom meg at jeg i en drøm hadde brolagt deres vei
med roser og tårer,
at Jesus hadde vendt tilbake til Galilea med dere
uten korset.

«al-Muallaqat» (ede opphengte), enten i Kaba eller i menneskets bevissthet, eller «de gygne oden», som kjennetegnes ved sin raffinerte klassiske struktur både metrisk, symbolsk og tematisk. 15 metriske systemer ble gradvis til, og de strenge regler som gjaldt ble et forbilde for senere diktere.

Ode-modellen gjennomgikk ingen stor forandring i Profeten Mohammads tid og tiden etter ham med de ortodokse kaliffer, bortsett fra at den fikk et islamsk malerstrøk. Dikterens tidligere viktige rolle som stammeideolog eller politiker

var på vei ut, og en annen ideologi - islam - tok over. Men den måtte først fordøyes og tilpasses stammeideologien.

Da *Omayyadene* (475-750), Mekkas rike og mektige stammefolk, overtok makten, begynte poesien å sende ut spirer i nye retninger. Nesten alle Omayyadikaliffene var selv diktere, som sto til tjeneste for en sak islam - og ikke en stamme. Dessuten smeltet islams videre ekspansjon og erobring sammen mennesker fra forskjellige folkeslag. Dette ga også næring til politisk opprør, og lit-

al-Bayyati er en av de første arabiske lyrikere som har brukt temaet Kristi lidelse og korsfestelse. Han har gjort temaet til et av de mest brukte bildene innen politisk lyrikk.

I 1956 oppstår Suezkanal-krisen, og denne blir kimen til en kamplitteratur og en nasjonalfølelse som ingen tidligere hadde sett maken til i den arabiske verden. Samme år forlater al-Bayyati Irak og havner til slutt i Kairo for å bli redaktør i tidsskriftet *Republikken*.

Etter opprettelsen av de Forente Arabiske Republikker i 1958 gjør en gruppe offiserer statskupp i Irak. al-Bayyati hilser den irakske revolusjonen velkommen. al-Bayyati fortsetter som engasjert kommunist. Dette speiles kontinuerlig i hans politiske dikt. Men tiden var inne for den sosial-realistiske revolusjonære al-Bayyati til å finne en balanse mellom realisme og mystisisme.

Dikteren som mest har betatt al-Bayyati er al-Hallaj - en mystiker og martyr som ble korsfestet år 922 e.Kr. for sine religiøse ideer. al-Bayyati forsøker nå å anvende den marxistiske teorien på kulturarven.

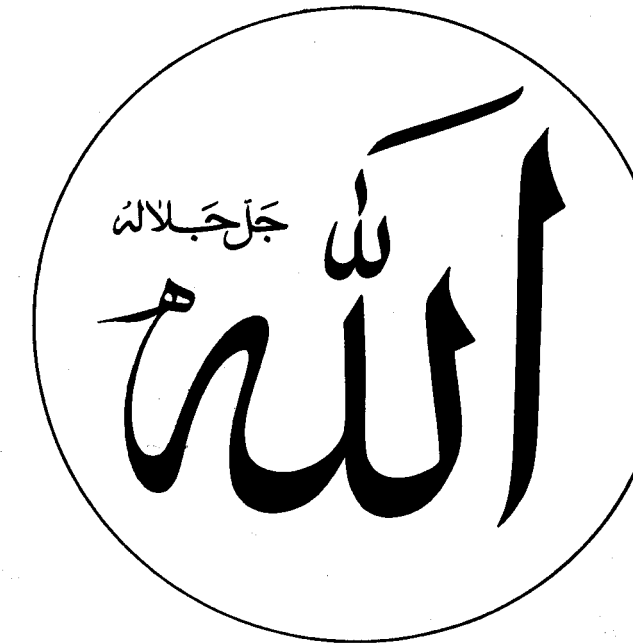
Denne forandringen i al-Bayyatis tone og stemning skjer fra 1965 og utover, særlig etter at samlingen *Fattigdommens og revolusjonens testamente* kom ut i 1965. 39-åringen al-Bayyati er nå en belest og bereist person. Resultatet er en mer symbolsk og surrealistisk preget billedverden. Den aggressive tonen som preget hans tidligere samlinger er nå på vei ut. Språket blir velformulert og rolig. Erfaringene og kjærligheten til mystikken smeltes til et hele. Men hans politiske engasjement er fremdeles det samme.

I den nevnte samlingen og i diktet om al-Hallaj ser det ut som de to al-Hallaj og al-Bayyati - greier å kommunisere, rådføre seg med hverandre og bebreide hverandre tross forskjellen i tid. al-Bayyati er forelsket i mystikken. Fra diktet om al-Hallaj, «Sufiern» al-Hallays liv och pina» (4. «Rättergangen»), leser vi:

Jag viskade två ord i sultanens öra
Jag sade: «din ynkrygg»,
Jag sade två ord til den hunden
och sov två nätter
drömde att dessa två ord inte längre fanns
og förenade sig
omfamnande varandra
välsignade: du är jag,
mitt lidande
min ensamhet - jeg är du.
I stadens ruiner, grälände
sågs mina fattige bröder, gråtande
Då blev jag väckt, av Tidens tunga steg förskräckt
Dock - ej andra än maktens mutade vittnen har jag sett,
dansande och vivlande omkring mig på Satans bankett
och här står jag, naken bland vargarna.
Du dödade mig.
Du glömde mig.
Du dömde mig till döden för tusen år sen
och nu sover jag här
inväntande gryningens befrielse
avrättningsstimman

teratur og politisk ideologi finner hverandre igjen. Men dikterens miljø byr denne gangen på rikere impulser, farger, språkkunnskaper og temperament. Lovprisnings- og kamp-poesien (kamp for en sak istedet for stammen) fikk gunstige vilkår og kaliffene kunne starte disputer og dueller mellom dikterne slik at folk ble mer opptatt av selve poesien enn av politikk.

Innføringen av persiske og romerske skikker ved kalifatet ga etterhvert næring til arabisk nasjonalisme og en lengsel etter den gamle litteraturen. Dik-

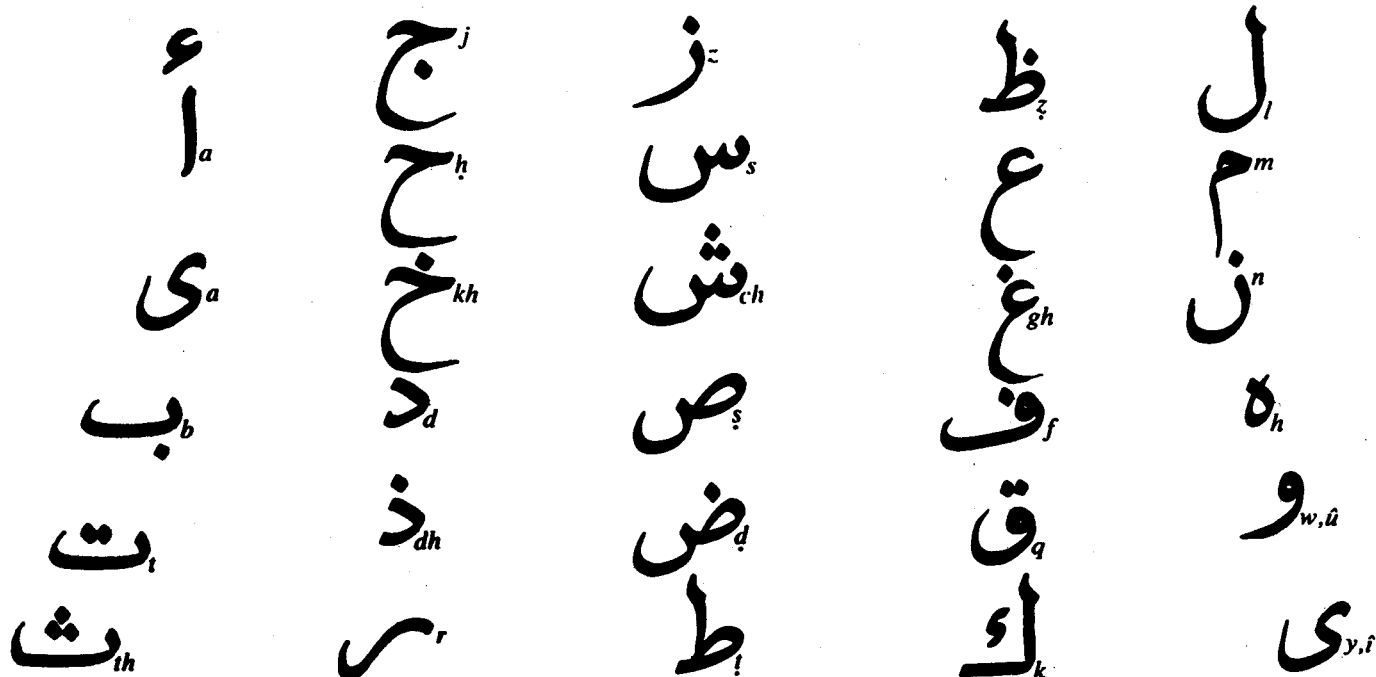
Allah djall djalalhu
Gud, ære være hans høyhet

Muhammed rasul Allah
Muhammed er Guds sendebud

terens muse eller «genius» lengter seg bort. al-Farazdaq pleide å ri på kar sin og vandre i øde daler, og tilbringe hele netter med sin genius. For hadde poesien to guder: «al-hawbar» for det gode dikt, og «al-hawjal» for det dårlige, - slik persernes dualistiske forestilling om gudene også artet seg

To kulturelle sentra utkrystalliserte seg og konkurrerte med hvera Hejaz-området med Mekka og Medina og Syria-området med Damasku kjærlighetsdiktretninger ble også til: «Beduin-områdetets kjærlighetsdikt».

Men så kommer 1967 og nederlaget i den såkalte juni-krigen mellom araberne og Israel. Irak deltok også i krigshandlingene. Nederlaget reiste mange spørsmål om selve den politiske strukturen i den arabiske verden, og mange verdier og overbevisninger måtte revurderes. «al-Naksah» eller nederlaget, ble følt over hele den arabiske verden som en fatal hendelse.

al-Bayyati sier: («Klagesang over junisolen»)

Slået blir vi i Østens café
 En krig på ord.
 Træsabler,
 løgne og ryttere gjennom luften.
 Vi dræbte hverken en kamel eller en krage;
 i kampen på liv og død deltog vi ikke;
 vi spilte så lidt med springere
 som med bønder;
 logikk, retorik, grammatik
 vare vore våben - og dagligt brød:
 at overgå hinanden.
 (. . .)

al-Bayyati retter her en flengende kritikk mot de intellektuelle, de pseudointellektuelle for deres unnfalighet, og de arabiske lederne betegnes som maktesløse.

I sine senere skrifter kommer al-Bayyati til å bevege seg fra Guds profeter til selve Gud som han velger å forstå på sin måte. Men det politiske engasjement vedvarer uten dyptgripende forandringer.

Mystikeren ser rettferdigheten bli realisert i det hinsidige, sier al Bayyati. Men han selv ser at den må realiseres i denne verden. Mønsterbyen han lengter etter er summen av menneskehetens bevissthet og resultatet av menneskenes felles bestrebelse. Det er en by som vrimler av skoler og biblioteker, en by der religioner og trossamfunn fører dialog seg imellom.

Som forklaring på sin tiltrekning til mystikken, sier al-Bayyati: Vi oppfatter kun halvparten av sannheten, og derfor gjør jeg som det første mennesket gjorde da han manglet kunnskap: påkaller magien. ■

Jamil Buthaynah og en kvinnelig dikter ved navn Layla al-Akhyaliyyah (700) i spissen. Den andre retningen kalles «metropolenes kjærlighetsdikt og -lek», med kvinnenens dikter Umar b. Abi Rabiah i spissen. Den første retning uttrykte selve kjærligheten til kvinnen, mens metropolene skrev om hennes skjønnhet. En tredje retning, som kan regnes som en fortsettelse av tradisjonen fra før-islamisk tid kalles «vinpoesi» med ikke-muslimen al-Akhtal som den mest kjente. Poesien gjennomgikk en tematisk modernisering, men formen fra før-islamisk tid er beholdt. Spenningsforholdet mellom sentrum og periferi som for første

gang kom klart til uttrykk i Omayyadeperioden, kommer til å fortsette og viderefører den litterære debatten med sine to hovedretninger: Det gamle og det moderne, lengselen og frigjøringen.

Omayyadeperioden regnes den dag idag for den rikeste i arabisk poesi. Perioden betegnes dessuten som fundamentet for den islamoarabiske sivilisasjon.

Abbasideperioden - av etterkommerne til al-Abbas, eldste farbror til Muhammed - strekker seg fra 750 til 1258. Under Abbasidene befestet Bagdad, Damaskus, Kairo, Mekka og Samarkand sin kulturelle overlegenhet og domi-

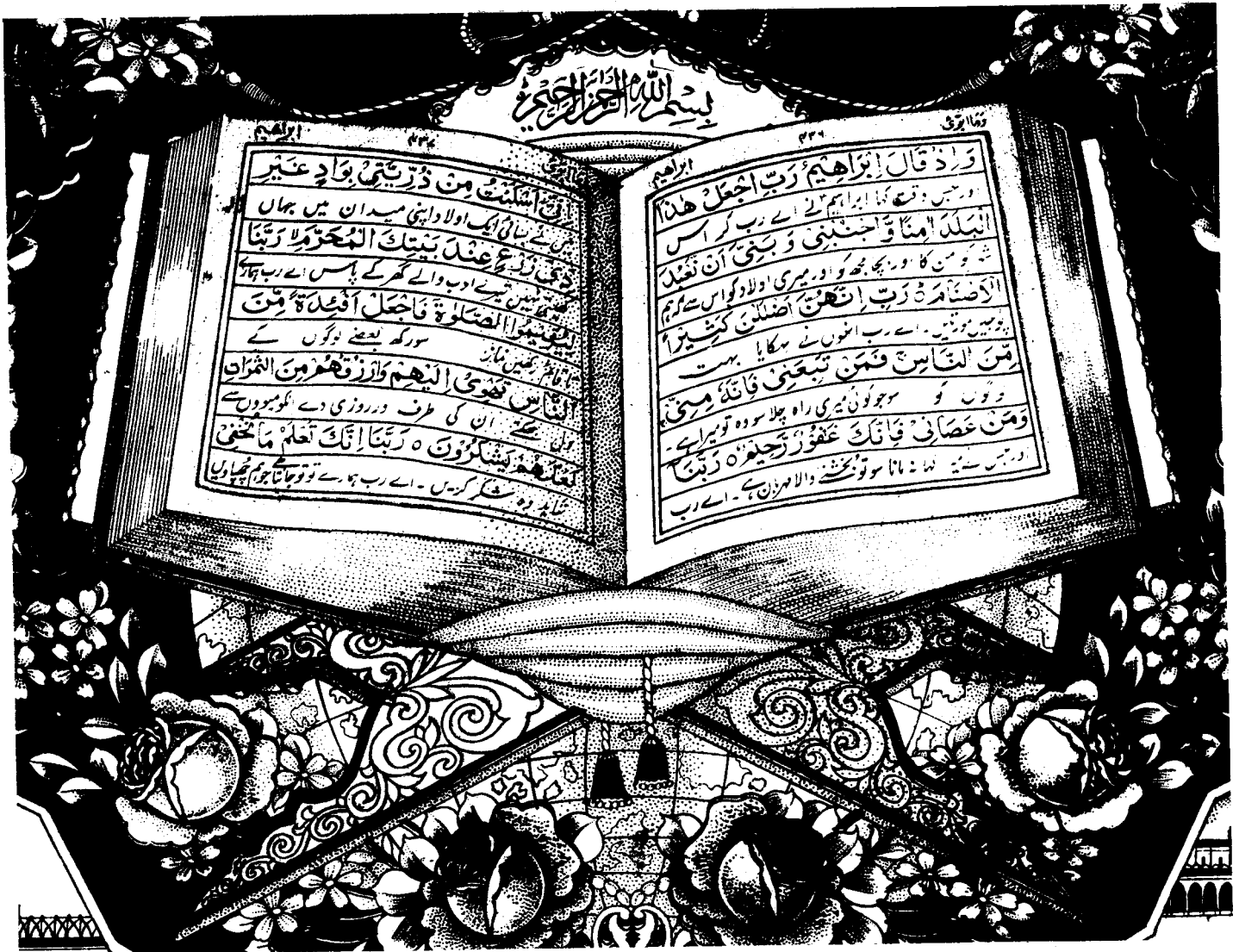
Litteratur

Badawi, M.M. Convention and revolt in Modern Arabic Poetry. I: von Gr nnebaum (red.) *Arabic Poetry: Theory and Development*. Wiesbaden, 1973.
 Badawi, M.M. *A Critical Introduction to Modern Arabic Poetry*. Cambridge Univ. Press, Cambridge, 1975.
 Bonnevie, L. (red.) *Moderne arabiske digte*. Vindrose, København, 1980.
 Kahle, S. Tre arabiske diktere: Sabur, Bayyati og Sayyab. I: *Artes* 4/1984. H lsingborg.
 Seeman, K.I.: From al-Hallaj, a poem by Abd al-Wahab al-Bayyati. I: *Journal of Arabic Literature* X/1979.

«R tteg ngen» er  versatt av Sigrid Kahle. I *Artes* 4/1984. Trykket med tillatelse av *Artes*, Stockholm.

«Klagesang over junisolen» er  versatt av Erik Stinus. I Bonnevie, L. *Moderne Arabiske Digte*. Trykket med tillatelse av Vindrose forlag, København.

De øvrige dikt er  versatt av Abdelmagid al-Araki og Tove Valmot.

nanse. Via utvidelse av kontaktflaten med andre nasjoner, ble «the arabic mind» fornyet. I *ornuft og vitenskap* sementerte all tenkning, og litteraturen ble preget av dette. Perioden slutter med mongolen Hulagus tiltattgj relse av Bagdad. Harun ar-Rashids gygne hovedstad kjent fra *Tusen og en natt*.

Tiden fra 1258 til 1798 kalles *nedverdiggelsesperioden*. Sm stater dannes og etterhvert overtar det ottomanske riket den politiske styringen som det beholder fram til 1920. Etter 1. verdenskrig overtar kolonimaktene representert ved England og Frankrike.

Moderne tid regnes fra siste halvdel av det 19.  rhundre. Den litterære debatt føres nå av «de tradisjonelle» og «modernistene».

De tradisjonelle er enten dominert av den klassiske poesiens regler eller befinner seg mellom det gamle og det moderne.

Blant modernistene regnes først «Mahjar-dikterne», eller «emigrantdikterne», som fra Nord- og Sør-Amerika la grunnlaget for en gjennomgripende fornyelse av litteraturen, men med en tydelig vestlig påvirkning. Romantikerne og sosialrealistene og symbolistene befinner seg på hver sin side av 2. verdenskrig.